

KOPSAVILKUMS

Izvērtējuma mērķis un sfēra

Izvērtējuma mērķis ir gūt pierādījumus ES fondu 2014. – 2020.gada plānošanas perioda DP ieguldījumu pārejai uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs lietderību, efektivitāti un ietekmi. Pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs ir DP 4.prioritārais virziens, kura ietvaros īstenojamie SAM vai to pasākumi ir saskaņā ar NAP un Enerģētikas attīstības pamatnostādņem 2016. – 2020.gadam, kā arī ar Elektromobilitātes attīstības plānu 2014. – 2016.gadam. Latvijas politikas plānošanas dokumentos energoefektivitātes paaugstināšana ir noteikta kā nacionāla prioritāte.

Latvija, saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 25.oktobra direktīvas Nr.2012/27/ES „Par energoefektivitāti, ar ko groza Direktīvas 2009/125/EK un 2010/30/ES un atceļ Direktīvas 2004/8/EK un 2006/32/EK” 3.pantu, ir noteikusi valsts indikatīvo energoefektivitātes mērķi – **sasniegt kopējo primārās enerģijas ietaupījumu 2020.gadā 0,670 MToe.**

Darbības programma ietver pasākumus, kas vērsti uz enerģijas gala patērētājiem ar vislielāko energoefektivitātes potenciālu (tas ir, ēkām) un nodrošina uzlabojumus siltuma ražošanā un centralizētās siltumapgādes sistēmu efektivitātē. Izvērtējumā tiek vērtēti šādi DP¹ ieguldījumi:

- 4.1.ieguldījumu prioritāte: “Veicināt energoefektivitāti un atjaunojamo energoresursu izmantošanu uzņēmumos”.
- 4.2.ieguldījumu prioritāte: “Atbalstīt energoefektivitāti, viedu energovadību un atjaunojamo energoresursu izmantošanu sabiedriskajā infrastruktūrā, tostarp sabiedriskajās ēkās un mājokļu sektorā”.
- 4.3.ieguldījumu prioritāte: “Veicināt no atjaunojamiem enerģijas avotiem iegūtas enerģijas ražošanu un sadali”.
- 4.4.ieguldījumu prioritāte: “Veicināt zemu oglekļa emisiju stratēģijas visu veidu teritorijām, jo īpaši pilsētām, tostarp ilgtspējīgu multimodālo mobilitāti pilsētās un ar ietekmes mazināšanu saistītus pielāgošanās pasākumus”.
- 4.5.ieguldījumu prioritāte: “Veicināt zemu oglekļa emisiju stratēģijas visu veidu teritorijām, jo īpaši pilsētām, tostarp ilgtspējīgu intermodālo mobilitāti pilsētās un ar ietekmes mazināšanu saistītus pielāgošanās pasākumus”.

Galvenie izvērtējuma rezultāti

Ziņojumā sniegtas atbildes uz izvērtējuma jautājumiem un zemāk apkopoti DP 4. prioritātes SAM izvērtējuma rezultāti, grupējot pa galvenajām gala saņēmēju grupām: iedzīvotāji, valsts un pašvaldību sektors un uzņēmumi.

Iedzīvotāji

Vislielākā gala labuma saņēmēju grupa ir iedzīvotāji, kur dažādi SAM ir veicinājuši **iedzīvotāju dzīves apstākļu uzlabošanu**, tai skaitā iedzīvotāju dzīves apstākļus dzīvesvietā (tai skaitā siltumapgāde), uzlaboja iedzīvotāju mobilitāti, izmantojot gan privāto, gan sabiedrisko transportu. Iedzīvotājiem ir sociālie un vides ieguvumi arī no citu SAM projektu īstenošanas, kur finansējuma saņēmēji bija citas gala saņēmēju grupas.

Kā viens no galvenajiem minams 4.2.1.1. pasākums, kas veicina energoefektivitātes paaugstināšanu un viedas energovadības un AER izmantošanu DME. Finansējums tiek nodrošināts grantu veidā (176,3 milj. EUR, tai skaitā ERAF 149,8 milj. EUR) un garantiju un aizdevumu veidā (25 milj. EUR, tai skaitā ERAF 21,3 milj. EUR). Apstiprināti 824 DME projekti, tai skaitā lielākā finansējuma saņēmēju grupa ir dzīvokļu īpašnieku biedrības (53%).

¹ https://www.esfondi.lv/upload/Planosana/0_op-growth-and-employment.pdf

Atbalstam ir liela nozīme uz **daudzdzīvokļu māju iedzīvotāju dzīves kvalitāti**, bet kopumā atbalstu saņēmuši apmēram tikai 2% - 3% no DME iedzīvotājiem, tādējādi finansējuma saņēmējiem ietekme no realizētajiem projektiem ir būtiska, bet kopumā ietekme uz daudzdzīvokļu māju kopējo apjomu nav liela. Ņemot vērā ierobežotā finansējuma iespējas, lielo vajadzību apjomu, intervence būtu turpināma, tai skaitā plānojot dažāda veida ieviešanas mehānismus, kā arī ņemot vērā ekonomiskās un sociālās situācijas izmaiņas valstī. Nākotnē lielāka uzmanība varētu tikt pievērsta sociālo jautājumu risināšanai un iedzīvotāju paradumu maiņai, iedzīvotājiem pašiem rūpējoties par saviem mājokļiem.

Galvenie nākotnes izaicinājumi ir sabalansēt atbalsta apjomu (vēlams līdzšinējā līmenī), ņemt vērā straujo izmaksu palielinājumu un māsaimniecību maksātspēju, kā arī ņemt vērā kopējo pieejamo finansējumu (ES finansējums, ANM finansējums, valsts budžeta līdzekļi un citi finansējuma avoti) un nepieciešamā finansējuma apjomu. Lai nodrošinātu plašāku un iedzīvotājiem saistošāku atbalstu, nepieciešams turpināt papildināt atbalsta instrumentus ar citiem atbalsta mehānismiem, lai veicinātu projektu īstenošanu, piemēram, nodokļu atvieglojumi, pašvaldību atbalsts.

Centralizētajā siltumapgādē darbojošos uzņēmumu realizēto energoefektivitātes projektu galvenie ieguvēji bija iedzīvotāji, jo tiem nodrošināti **siltumapgādes pakalpojumi** un veiktās investīciju izmaksas neatspoguļojas pakalpojumu tarifos.

Iedzīvotājiem bija ieguvumi no pasākumiem, kas saistīti ar transporta infrastruktūru un mobilitāti. SAM 4.4.1. mērķis ir izveidot visaptverošu ETL uzlādes staciju tīklu, lai nodrošinātu **ETL lietotājiem pārvietošanās iespējas visā valsts teritorijā**. Projekta ietvaros, ko īstenoja CSDD, izveidots nacionālā līmeņa elektromobiļu uzlādes staciju tīkls, uzstādot kopā 139 uzlādes stacijas, kas atrodas visā Latvijas teritorijā, tādējādi veiktās investīcijas attiecas uz visu Latvijas teritoriju. Plānotais kopējais attiecināmais finansējums ir 7,8 milj. EUR. Svarīga nozīme ir arī sociālajiem ieguvumiem, jo iedzīvotāji, kas vēlas domāt un rīkoties "zaļi", spēj to īstenot. ETL lietotājiem un visai sabiedrībai ir arī vides ieguvumi, jo tiek samazināts CO₂ līmenis. Rezultātā veiktās investīcijas risina sociālekonomiska rakstura jautājumus, un plānota mērena finansiāla atdeve no veiktajām investīcijām.

SAM 4.5.1. pasākuma 4.5.1.1. mērķis ir uzlabot **tramvaju un dzelzceļa pārvadājumu pakalpojumus Daugavpilī, Liepājā un Rīgā, Pierīgā un Rīgas aglomerācijā**. Kopējais pieejamais finansējums ir 303,3 milj. EUR, tai skaitā KF finansējums nepārsniedz 235 milj. EUR, un nacionālais finansējums nav mazāks kā 68,3 milj. EUR. Ieguvumi iedzīvotājiem: ekonomiskie (sabiedriskais transports ir lētāks par privāto transportu), sociālie (sabiedriskā transporta pakalpojumi pieejami visām iedzīvotāju grupām, tai skaitā arī iedzīvotāju grupām ar kustību traucējumiem), vides (CO₂ samazinājums, pārejot uz elektrisko transportu). Pasākuma 4.5.1.1. pirmās un otrās atlases kārtas projektos uz pētījuma veikšanas brīdi Liepājā pārbūvēti 33,8% no kopējā tramvaju sliežu garuma, Daugavpilī pārbūvēti 13,19% no kopējā tramvaju sliežu ceļa – ietekme abās pilsētās būtiska. Pārbūvēti kopā 2,04% no kopējā tramvaju sliežu garuma Latvijā, tādējādi **ietekme uz kopējo tramvaju infrastruktūru kopumā ir nebūtiska**.

Valsts un pašvaldību sektors

Īstenotie pasākumi veicina **energovadību un AER izmantošanu tiešās valsts pārvaldes iestādēs** vai tās padotības iestādēs, vai valsts deleģēto pārvaldes uzdevumu veicošas atvasinātas publiskas personas īpašumā, valdījumā vai lietošanā esošajās ēkās. Kopējais publiskais finansējums ir 109,8 milj. EUR, tajā skaitā ERAF finansējums 93,4 milj. EUR, kas tiek investēts 134 projektos. Uz 20.12.2019. valsts institūciju īpašumā, valdījumā un lietošanā esošo ēku sarakstā iekļautas 36 iestāžu (īpašnieku); īpašumā, padotībā un pakļautībā esošo 838 iestāžu ēkas, kuru individuālā kopējā platība ir virs 250 m², **tādējādi kopējā pasākuma ietekme uz sektoru ir ievērojama**. Tiek lēsts, ka visas valsts ēkas iespējams renovēt 33 gados, tomēr šajā laikā vēl vairāk var pasliktināties to ēku stāvoklis, kas jau atrodas viskritiskākajā stāvoklī.

Pašvaldību sektorā plānotais finansējums ir vismaz 100,6 milj. EUR, tai skaitā ERAF finansējums – 85,5 milj. EUR un nacionālais finansējums 15,1 milj. EUR, uz izvērtējuma brīdi īstenojot 148 projektus un vēl papildus izvērtējot 93 jaunus 5.projekta kārtā saņemtos projektu iesniegumus.

Energoefektivitātes pasākumu īstenošanai un labu rezultātu sasniegšanai nepietiek tikai ar siltināšanu, vajadzīga arī kompleksa ēku tehniskā stāvokļa uzlabošana - sienu nostiprināšana, jumtu labošana vai nomaiņa, jaunas durvis un logi, kā arī inženiersistēmas (ūdensapgādes, kanalizācijas, siltumapgādes u.c. sistēmu) pārbūve vai nomaiņa. Nepieciešams palielināt pieejamo finansējumu, kā arī pārskatīt attiecināmās izmaksas, lai var īstenot lielus un kompleksus projektus. Nodrošināt integrētu finansējuma

plānošanu, tai skaitā mazināt nepārtrauktību starp ES fondu plānošanas periodiem, kā arī projektu iesniegumu nosacījumos iestrādāt mehānismus cenu celšanās gadījumā (pamatā veicams no valsts budžeta līdzekļiem, izņemot atsevišķus gadījumus).

Uzņēmumi

ES fondu finansējums ir devis ieguldījumu energoefektivitātes uzlabošanai apstrādes rūpniecībā, nodrošinot energoresursu ilgtspējīgu izmantošanu, kā arī atbalstot pāreju uz AER. Kopējais piesaistītais investīciju apjoms ir 70,5 milj. EUR, tai skaitā 20,3 milj. EUR KF finansējums. Finansējumu saņēma 74 projekti, bet kopā Latvijā ir vairāk nekā 10 000 apstrādes uzņēmumu, tādēļ **īstenoto projektu ietekme ir būtiska finansējuma saņēmējiem, bet ietekme uz ražošanu kopumā Latvijā ir nebūtiska**. Ņemot vērā lielo enerģijas patēriņu apstrādes un citos ražošanas uzņēmumos, svarīgi ir **turpināt iesāktās iniciatīvas krietni plašākā apjomā**, kā arī attiecībā uz dažādām ražošanas nozarēm, lai veicinātu “zaļā kursa” mērķu īstenošanu ražošanā. Uzņēmumiem nepieciešams dažāda apjoma projektu finansējums (ne tikai lieli projekti), kā arī vēlams palielināt atbalsta intensitātes apjomu.

Apstrādes rūpniecībā īstenotie projekti saistīti ar novecojošu infrastruktūru un iekārtām, kā arī neenergoefektīvu iekārtu, nomaiņu, piemēram, apkures sistēmas, kurām nepieciešama nomaiņa vai optimizācija. Daudzi uzņēmumi nebūtu veikuši nepieciešamās investīcijas bez ES finansējuma, jo uzņēmumiem nav nepieciešamo finanšu līdzekļu, kā arī investīcijas bez ES finansējuma nenodrošina nepieciešamo projektu finanšu atdevi. Finansējums nepieciešams dažādām aktivitātēm, ne tikai neenergoefektīvu iekārtu nomaiņai, lai īstenotu kompleksus projektus. Kaut arī līdz šim finansējuma saņēmēji galvenokārt veica investīcijas enerģijas patēriņa samazināšanā un energoefektivitātes uzlabošanā, nākotnē būtu jāplāno plašāka AER izmantošana (piemēram, saules paneļu parku izmantošana) un pāreja uz videi draudzīgu transportu.

Enerģijas izmaksas būtiski ietekmē ražotāju konkurētspēju, tādēļ **veiktās investīcijas ir stimulējošas uzņēmumu un Latvijas ekonomikas attīstību**, bet, ņemot vērā veikto investīciju apjomu un finansējumu saņēmušo uzņēmumu skaitu, **kopumā ietekme ir nebūtiska**.

Centralizētajā siltumapgādē darbojošos uzņēmumos veicināta **energoefektivitāte un vietējo AER izmantošana** darbības nodrošināšanā. Plānotais projektu aktivitāšu kopējais attiecināmais finansējums ir 124 milj. EUR, tai skaitā KF finansējums – 49,6 milj. EUR un privātais attiecināmais finansējums – 74,4 milj. EUR, kopā ieviešot 97 projektus. ES fondu finansējumam bija **būtiska nozīme siltumapgādes uzlabošanā**. Virknē gadījumu renovācijas darbus nebūtu iespējams veikt vispār, vai arī pāreja uz AER nenotiktu. Tarifu pieaugums, nesaņemot ES fondu atbalstu, izraisītu situāciju, kad nāktos risināt sociālā atbalsta pasākumus pašvaldības vai valsts līmenī, lai nodrošinātu iedzīvotājus ar siltumu, jo būtu ievērojams tarifa pieaugums.

ES fondu atbalsts ir sniedzis ieguldījumu energoefektivitātes uzlabošanai **videi draudzīgu sabiedriskā transporta infrastruktūrā**, tādējādi sniedzot valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībām, kuras sniedz sabiedriskā transporta pakalpojumus, iespēju samazināt CO₂ (pārejot uz elektrisko transportu), kā arī uzlabojot energoefektivitāti (ritošā sastāva iegāde, jauni vagoni, jauni autobusi). Plānotais projektu aktivitāšu kopējais attiecināmais finansējums ir 103,2 milj. EUR, tai skaitā KF finansējums – 81,4 milj. EUR un nacionālais publiskais finansējums – 12,6 milj. EUR, kopā ieviešot 17 projektus.

Stratēģiskās rekomendācijas

Būtiskākās stratēģiskās rekomendācijas turpmāka ES fondu atbalsta nodrošināšanai un turpmākās politikas izstrādē, balstoties uz izvērtējuma rezultātiem aprakstītas zemāk.

Finansējamās aktivitātes

Publiskā finansējuma ietvaros virzīties uz viedāku Latviju ar zemām oglekļa dioksīda emisijām, ieviešot projektus, kas veicinātu iedzīvotāju labklājību (tai skaitā enerģētiskās nabadzības samazināšanu) un sniegtu atbalstu gan ekonomikas stimulēšanā (ņemot vērā ekonomiskos ieguvumus (*value for money*) un investīciju atmaksāšanās termiņus), gan vides aizsardzībā, ņemot vērā plānoto SEG emisiju ietaupījumu un enerģijas patēriņa ietaupījumu īstermiņā un ilgtermiņā, pēc iespējas izmantojot AER.

Sabalansēt plānoto projektu mērķus un pieejamo finansējumu starp ekonomiska un sociālā rakstura izaicinājumu risināšanu. Projekti plānojami dažādās jomās, lai nodrošinātu sabalansētu pieeju sektoros,

ģeogrāfijās un dažādām iedzīvotāju grupām. Rūpniecībā prioritāte uz pēc iespējas lielāku SEG un enerģijas patēriņa samazinājumu; transportā prioritāte uz SEG ietaupījumu un iedzīvotāju vajadzībām attiecībā uz transporta pakalpojumiem; mājāsaimniecībās prioritāte uz sabalansētu reģionālo pieeju, ieviešot kompleksus projektus, ņemot vērā AER iespējas; valsts un pašvaldību institūcijās projekti īstenojami ņemot vērā ES noteiktās prasības attiecībā uz ēkām, kā arī AER izmantošanas iespējas.

Investīcijas infrastruktūrā papildināt ar izglītojošām un skaidrojošām aktivitātēm, lai veicinātu uzvedības un domāšanas maiņu resursu izmantošanā, nodrošinot labāku sasniedzamo rezultātu īstenojamiem projektiem. Lai nodrošinātu nepieciešamo finansējumu, plānot finanšu instrumentu izmantošanu un sinerģijas ar citiem finansējuma avotiem, piemēram, Modernizācijas fondu. Nepieciešamības gadījumos veikt izmaiņas granta apmēra aprēķina metodikās, piemēram, ņemot vērā ilgtermiņa ietekmi, lai nodrošinātu projektu ieviešanu ar vislielāko ietekmi.

Projektu pieteikumi un to administrēšana

Lai nodrošinātu pēc iespējas labāk sagatavotus projektu pieteikumus, kas atbilst finansējuma saņēmēju vajadzībām un plānotajiem Darbības programmas sasniedzamajiem rezultātiem, noteikt sākotnēji laicīgu konkursu izsludināšanas datumu, bez būtiskām izmaiņām un termiņu nobīdēm vai arī noteikt papildu projektu pieteikumu iesniegšanas iespēju, projekta īstenošanai ļaujot iesniegt pieteikumu, ņemot vērā projekta pieteikuma gatavības pakāpi un atbilstību finansējuma saņēmēja vajadzībām. Ņemot vērā straujās sociāl-ekonomiskās situācijas izmaiņas, projektu pieteikumu nosacījumos iestrādāt mehānismus izmaksu izmaiņai, piemēram, straujas inflācijas palielināšanās gadījumā.

Īstenojamiem projektiem jānodrošina panāktā enerģijas ietaupījuma uzturēšana ilgtermiņā, tādēļ projekta pieteicējiem kopā ar projekta pieteikumu izstrādāt un iesniegt plānotā enerģijas ietaupījuma ilgtermiņa uzturēšanas plānu, kas būtu jāievēro izvēlētajam būvniekam. Plānotie un sasniegti rezultāti jāizvērtē no projektu ieviešanu un uzraugošo institūciju puses, tādēļ nepieciešams stiprināt energoauditoru kompetenci, lai nodrošinātu atbilstošas kvalitātes profesionālus pakalpojumus finansējuma saņēmējiem un uzraugošajām iestādēm.

Turpināt mazināt administratīvās prasības projektu īstenošanas uzraudzības posmā, kā arī pēc iespējas vienādot uzraugošo institūciju prasības, piemēram, būvniecības procesa uzraudzībā no dažādu iesaistīto institūciju puses, vienkāršotas izmaiņu procedūras piemērošanu, piemēram gadījumos, ja iekārta tiek nomainīta uz līdzvērtīgu.

Lai veicinātu efektīvāku finansējuma izmantošanu un kompleksu projektu plānošanu, veikt informācijas apkopošanu un izplatīšanu par iespējām kombinēt grantu ar dažādiem citiem finansējuma avotiem, piemēram, pašvaldību sniegto atbalstu energoefektivitātes pasākumu sagatavošanai un īstenošanai, kā arī vienkopus plašāk sniegt apkopojamo informāciju par iespējām pieteikties citās ES programmās, pašvaldību finansējumam un citiem instrumentiem energoefektivitātes projektu īstenošanai.

Projekta rezultātu uzraudzība

Plānojot sasniedzamos projektu rezultātus, ņemt vērā ES un nacionālos mērķus saistībā ar klimata pārmaiņām, piemēram, patērētās enerģijas samazinājums, SEG emisiju ietaupījums, AER ražošana un izmantošana. Projektu iznākuma rādītājus sasaistīt ar nacionālajiem mērķiem, lai ne tikai izvērtētu projektu ietekmi uz nacionālo mērķu sasniegšanu, bet, lai plānotu projektus, kas dos vislielāko ieguldījumu nacionālo mērķu sasniegšanā.